Foto: Svante Joelsson

Prutgåsdagen - 14 oktober 1995

Martin Amcoff

Meddelande nr 157 från Ottenby fågelstation

Det är tidig morgon på Ölands södra udde. Fyrens ljuskägla sveper hastigt förbi, det är milt, mulet och för ovanlighetens skull vindstilla. I det första gryningsljuset knäpper några rödhakar och en järnsparv lockar. Konturerna av byggnader och vindpinade träd och buskar framträder allt tydligare i det disiga gryningsljuset. Fåglarnas locklåten blandas med ett mummel av anländande skådare som nu inför vecka 42 kommit till södra Öland i hundratal.

Småfågeltillgången i trädgården är till en början ganska liten men plötsligt vid sextiden sker ett kraftigt nedslag av kungsfåglar samt en del rödhakar och gärdsmygar. Näten plockas rena och flera nät dras ihop en stund då fågeltillgången är "allt för god". Tillströmningen av småfåglar avtar ganska snabbt och dagens fångstsumma stannar på

Längs hela Ölands östra kust kom det rapporter om stora mängder prutgäss under dagen. Kapelludden, Gårdby hamn, Sandby skjutfält, Sebybadet, Ottenby, ja var än fågelskådarna fanns hänfördes de av den enorma mängden gäss. Förutom prutgässen sträckte det många tusen vitkindade, några hundra bläsgäss och minst två rödhalsade gäss. Vilken fantastisk dag!

Foto: Svante Joelsson

470 ex.

Över havet i öster kommer band efter band av prutgäss. Många av flockarna flyger tätt över vattenytan, passerar södra udden på nära håll och fortsätter vidare mot sydväst. Några flockar på ett par tusen individer bildar imponerande formationer. Av de åldersbestämda gässen är en mycket stor andel adulta. Det mäktiga prutgåssträcket fortsätter under hela dagen men avmattas efterhand mot eftermiddagen. Från fågelstationen inräknas 39 750 sträckande prutgäss. Nere på södra udden där Pekka Westin höll spanet ytterligare några timmar in på sena eftermiddagen kunde hela 49 000 prutgäss inräknas.

Sjöfågelsträcket i övrigt var ganska bra vid Ottenby med t ex mindre sångsvan 105, bläsand 2300, stjärtand 500 och ejder 38 000. Över Schäferiängarna där 8000 vitkindade gäss rastade jagade den unga jaktfalken som kom att stanna över vintern.

Prutgåsens flyttning

Prutgåsens höstflyttning över Östersjön pågår huvudsakligen från mitten av september till början av november med vanligen en eller två rejäla sträcktoppar. Dessa brukar infalla i slutet av september och/eller i oktober (1). De prutgäss (Branta bernicla bernicla) som berör Östersjön under flyttningen häckar på ryska tundran från Tajmyr och västerut. Fåglarna lämnar häckningsområdet i slutet av augusti till början av september och flyttningen går huvudsakligen västerut längs Ishavskusten (2). Gässen rastar därefter en längre tid längs västra Ishvskusten och kring Vita havet (Martin Green muntl.). Flyttningen går därefter över land till Finska viken, förbi kusterna i sydöstra och södra Götaland och vidare till övervintringsområdet kring Nordsjöländerna. En hel del flockar tvärar över Skåne på väg västerut. Antalet sträckande prutgäss vid Ottenby har ökat kraftigt sedan slutet av 1960-talet (5). Denna utveckling som också avspeglar en reell ökning av populationen kan tydligt avläsas från de sträckräkningar som utförts vid fågelstationen under årens lopp.

Sträckets förlopp vid Ottenby hösten 1995

I september dominerade länge ostliga vindar över Östersjön och den 16-21.9 sträckte 830 prutgäss vid Ottenby. Från den 22.9 rådde förhärskande, ofta måttliga till friska, vindar från västsektorn och endast 274 sträckande prutgäss inräknades under denna period fram till 13.10. Sträcket var således påfallande svagt och fram till den 13.10 hade endast cirka 1100 fåglar inräknats. Den 14.10 kom så den stora urladdningen då 49 000 prutgäss passerade Ottenby. Dagarna efter var sträcket relativt svagt och ytterligare ca 3000 prutgäss inräknades fram till mitten av november.

Sträckande prutgäss 11-17 oktober

I sammanställningen redovisas endast lokaler med mer än 1000 sträckande gäss. I några fall har sträcksiffror från mycket närbelägna lokaler uteslutits. Av materialet framgår sträckets tidsmässiga förlopp som inleds i Karelen, Finland där drygt 9000 gäss varav 379 bestämda prutgäss noteras 11.10. Huvuddelen av gässen passerar Norra och Södra Karelen dagen efter (12.10) t ex 31 000 gäss varav 18 300 bestämda prutgäss vid Simpelä i Södra Karelen. Den 13.10 sträcker 26 291 prutgäss förbi Spitham i Estland. Den 14.10 passeras Gotland och Öland (49 000 ex vid Ottenby) samt ett mindre antal i Blekinge och Skåne. Sträcket förbi Blekinge och Skåne kulminerar den 15.10. Vid de klassiska sträcklokalerna i östra Blekinge var bevakningen av sträcket dålig. Huvuddelen av de räknade gässen följer skånekusten men en inlandsobservation görs vid Finjasjön där 1500 ex sträcker mot väster och vid Skälderviken på västsidan noteras 1000 sträckande prutgäss 15.10.

Varje vår rastar en liten flock prutgäss väster om fyrvägen. Om man sitter kvar i bilen kan man komma dem mycket nära.
Foto: Lars Carlsson

Sträcket av prutgäss genom Östersjön, dag för dag från 11 oktober till 17 oktober.

11.10
Finland: Villmanstrand, Södra Karelen 9 150 gäss varav 379 bestämda prutgäss.

12.10
Finland:
Värtsilä, Norra Karelen 43 000 gäss varav 15 000 bestämda prutgäss.
Simpelä, Södra Karelen 31 000 gäss varav 18 300 bestämda prutgäss.
Hyttilä, Södra Karelen 17 000 gäss varav 12 000 bestämda prutgäss.

13.10
Estland: Spitham 26 291 ex.
Blekinge: Torhamn 3580 ex.
Skåne: Sandhammaren 1284 ex.

14.10
Estland: Spitham 10 514 ex.
Gotland: Hoburgen ca 25 000 ex.
Öland: Segerstads fyr 34 975 ex, Ottenby 49 000 ex.
Småland: Revsuden, Kalmarsund 2190 ex.
Blekinge: Hanö 3400 ex., Sölvesborg 2840 ex.
Skåne: Brantevik 2508 ex., Falsterbo 4870 ex.

15.10
Blekinge: Torhamn 12 218 ex., Karlskrona 5640 ex.
Skåne: Landön 7380 ex., Julebodaåns mynning 9982 ex., Gislövshammar 5291 ex., Finjasjön 1500 ex., Skälderviken 1000 ex.

16.10
Skåne: Falsterbo 4583 ex.

17.10
Skåne: Falsterbo 4840 ex.

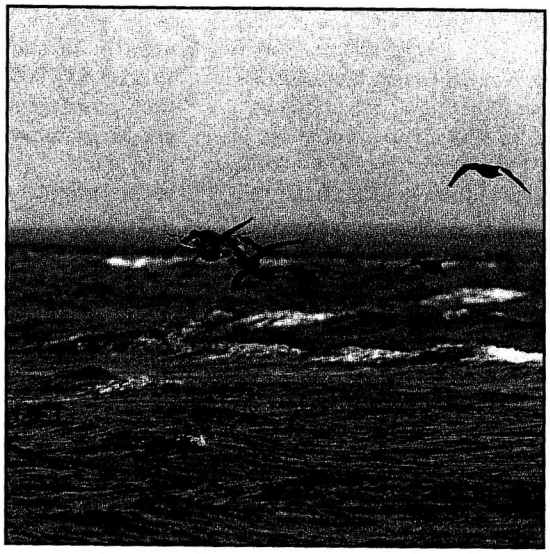

Foto: Svante Joelsson

Vädret och kommentarer

Veckan innan den 14.10 rådde kyligt väder med måttliga till hårda vindar mellan ost och nord över västra delen av Ryska ishavstundran. I området kring Vita havet var vinden svag till måttlig omkring sydväst den 11.10 men vred till nord till den 12.10. Samtidigt bildades en front med snöfall som den 13.10 sträckte sig från norra Skandinavien österut över Vita havet. Fronten rörde sig söderut mot Ladoga. Norr om fronten var vinden 13-14.10 svag till måttlig mellan ost och nord medan Östersjöområdet dominerades av mestadels svaga vindar från västsektorn. I de svenska farvattnen var det delvis disigt och sikten var ibland begränsad 14-15.10.

Man kan anta att gässen lämnade Vita havet i samband med kyligare väder och vindvridning till nord mellan den 11 och 12.10. Huruvida gäsen startade från Vita havet eller kom från något nordostligare områden är okänt. Flygsträckan från Vita havet till Finska Karelen är ungefär 500 km och denna sträcka bör kunna avverkas under en natt. Kanske bröt prutgässen upp från Vita havet i skymningen den 11.10 för att dagen efter passera Karelen.

Sträckan Finska Karelen-Ölands södra udde (ca 1000 km) kan utifrån de observerade gässen vid de olika lokalerna beräknas ha tagit 2 dygn. Om gässen flög denna sträcka i ett svep skulle flyghastigheten ha varit cirka 20 km/h. Sträckande prutgäss i lugnt väder håller normalt en hastighet av ca 65 km/h (Martin Green muntl.). Det är troligt att gässen rastat en eller flera gånger kanske framförallt längs den estniska kusten. Prutgäss kan också gå ned på öppet hav för att vila och fylla på vätskeförråden, de klarar att dricka vatten med en viss salthalt.

Under den aktuella tiden sträckte också vitkindade gäss och det kan vara intressant att jämföra sträckets geografiska fördelning vid Öland och Gotland. Vid Hoburgen, Gotland sträckte minst 30 000 vitkindade gäss 14-15.10 och vid Segerstads fyr på sydöstra Öland 22 595 ex den 14.10. Vid Ölands södra udde däremot passerade endast ett par tusen vitkindade gäss 14.10. Förklaringen till den stora skillnaden mellan så närbelägna lokaler som Segerstads fyr och Ölands södra udde är att de vitkindade gässen till övervägande del tvärade mot

sydväst över Öland och ut till Kalmarsund. Prutgässen däremot följer i hög grad Ölands östra kust söderut förbi södra udden. Sträcket genom Kalmarsund var svagt med 2190 prutgäss och 1877 vitkindade gäss vid Revsudden 14.10.

Höga sträcksiffror

Prutgåsen uppvisar under både vår och höst ofta koncentrerade sträcktoppar där en stor del av de förbiflyttande fåglarna passerar på en eller några få dagar. Dagssumman vid Ottenby på 49 000 ex är en av de högsta sträcksiffror som noterats i Sverige. Vid några tillfällen har dock högre dagssummor noterats t ex vid Brantevik i sydöstra Skåne den 27.9 1993 med 59 378 sträckande prutgäss (Martin Green muntl.). Vid Ölands norra udde sträckte 53 700 ex den 27.5 1995 (3). Dessa dagssummor är dock något blygsamma om man jämför med antalet i Finska viken under våren. Rekordet sattes i Viborg där inte mindre än 150 000 prutgäss passerade den 25.5 1994 (4). Vissa vårar inräknas i Finska viken en mycket stor del av hela värdspopulationen som utifrån vinterräkningar i Nordsjöländerna beräknas uppgå till omkring 300 000 individer.

Referenser

(1) Breife, B. 1993. Sjöfågelboken. Lund 1993.

(2) Cramp, S. (ed.), 1977. The birds of the Western Palearctic. Vol 1, Oxford.

(3) Steen, D. 1996. Ölands norra udde. *Calidris* 1:1996

(4) Pöyhönen, Mikko. Muuttolintujen matkassa. Helsingfors 1995. ISBN 951-1-13392-6.

(5) Hasselquist, D. 1981. Prutgåsens Branta bernicla förekomst på Öland. *Calidris* 10: 151-160.

Tack

Ett tack riktas till följande personer som bidragit med uppgifter; Mikael Averland, Anders Blomdahl, Christian Cederroth, Martin Green, Björn Klevemark, Jörgen Palmgren och Pekka Westin samt sträckräknarna vid Ottenby fågelstation Johannes Almqvist, Patrik Granlund, Pia Mrose, Daniel Steen och Daniel Yttermalm.
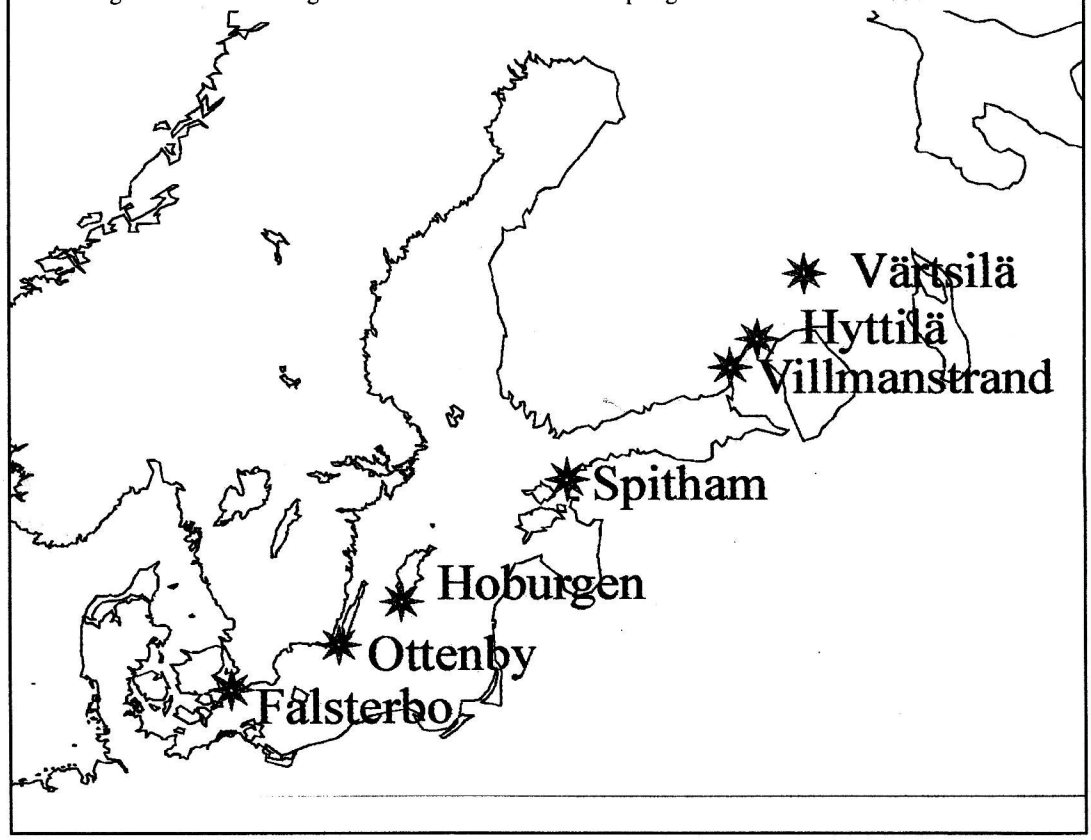
Figur 1. Karta med några av de lokaler där sträckande prutgäss räknades hösten 1995.